

ГІПОТЕЗА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ГЛОБАЛЬНОГО ЗНАННЯ ПРО БІОСФЕРУ

Сучасна наука про навколишнє середовище і безпосередній вплив на нього людини неможлива без гіпотез. Шлях від ідеї до прийнятої концепції та стрункої теорії пролягає через наукове поле гіпотези.

Гіпóтеза в екологічному дослідженні – це припущення, яке перевіряють експериментально з можливих розв’язань проблеми [5, с. 28]. Гіпотеза є передумовою подальших наукових досліджень для її вирішення.

Ідея про нове знання в екологічному дослідженні поєднує перевірене знання про дійсний стан біосфери і суб’єктивну мету міжнародного наукового простору що до її збереження та науково обґрунтованого перетворення. Екологічні ідеї в своїй більшості підсумовують досвід попереднього природничого знання та синтезують його в цілісну систему для пошуку шляхів розв’язання екологічних кризових ситуацій і проблем.

Далі на етапі постановки і усвідомлення екологічної проблеми, що є формою знання про природознавчу необізнаність, може сприяти можливості наукового відкриття. Дослідженню необхідне чітке визначення того що є невідомим і потребує доведення. Формулювання та усвідомлення аспектів змісту екологічної проблематики, а також обґрунтування важливості для сучасної наукової системи глобальної екології.

Установлення меж екологічної проблематики, дозволяє визначити завдання екологічного дослідження, послідовності їх виконання та обрати оптимальну методологію екологічного дослідження.

Слід зазначити що сучасна екологічна наука характеризується наявністю численних екологічних фактів, не системних і часто суперечливих. Кожен елемент екологічного фактажу відповідає структурі: реальна екологічна подія, інформаційна складова, практична детермінація факту, прогностична когнітивна детермінація факту. Таким чином екологічний фактаж є відображенням фрагменту дійсності екологічного знання, достовірність якого доведена.

Екологічні ідеї, проблематика та факти формують науково екологічну гіпотезу, що є формою теоретичного знання та методом

розвитку наукового пізнання для розв'язання задач та отримання результатів істинність яких ще не встановлена і не доведена.

Для екологічної гіпотези характерним є універсальність та відображення суперечливого сучасного стану навколишнього природного середовища. Сучасні екологічні гіпотези мають обмежені можливості доведення або заперечення.

Так наприклад, гіпотеза глобального еволюціонізму в рамках якої робляться спроби пояснити єдиний процес еволюції Всесвіту від виникнення елементів до появи людини, викликає зараз великий інтерес і отримала широке висвітлення в науковій і науково-популярній літературі. Важливе місце займає ідея антропоного принципу, в обговоренні якої беруть участь багато відомих фахівців з філософії, фізики та космології.

У гіпотезі глобального еволюціонізму Всесвіт представляється як розвиток в часі природного цілого. Вся історія Всесвіту від «Великого вибуху» до виникнення людства розглядається як єдиний процес, в якому космічний, хімічний, біологічний і соціальний типи еволюції мають генетичну і структурну спадкоємність [4, с. 46].

Загально визнано, що теоретичний каркас системи природничих наук закладений творчістю В.І. Вернадського. Для того, щоб побачити місце еволюційної біології в цій системі наук, необхідно, перш за все, визначеність в розумінні ключового поняття – поняття «біосфери». Очевидно, що сам факт причетності біології до вивчення біосфери означає істотне захоплення меж її кордонів, новий щабель пізнання відносин між екосистемами.

Однак, було б легковажним стверджувати, що використання природничих наук у вивченні біосфери змінило предмет еволюційної біології, створило йому «людський вимір» і мало не включило проблему людини в предмет біології. Такі «загально гуманістичні» оцінки найскладніших пізнавальних процесів, викликали загальні повороти науки до глобальних проблем сучасності, які все більше виявляють свою безплідність. Вони знову орієнтовані на «належне», повторюючи помилки минулого, коли ідеологізована наука прагнула включити утопічні ідеї в стратегію наукового дослідження. Навіть якщо це «належне» виявляється цілком розумним, то це не виправдання такого перескоку в можливе майбутнє науки, при якому ігнорується її сьогодення.

Ці загальні міркування мають пряме відношення до поняття «біосфера» і способу його застосування. Коли постійно говориться про «концепції біосфери і ноосфери» В.І. Вернадського, то передбачається однозначна визначеність понять. При цьому неоднозначність

слововживання самим В.І. Вернадським не помічається. Це принципове питання, а не вирішення правильності термінології. Не можна розібратися в місці біологічного еволюціонізму, якщо не зрозуміємо, до якої ж «біосфери» він має відношення.

Для того щоб зрозуміти логіку В.І. Вернадського, необхідно підкреслити, що його позиція – це позиція натураліста. Вернадський говорив про біосферу як про «природне тіло», як «моноліт», що поглинає собою всю сукупність живої речовини планети. Очевидно, що і людина, як жива істота, включена в біосферу. В такому випадку антропогенні фактори еволюції біосфери стають в один ряд з іншими природними параметрами, що і реалізується в емпіричних дослідженнях.

Разом з тим, В.І. Вернадському належить думка про те, що його найважливіше поняття «природного тіла» змінює своє значення в залежності від контексту, від використовуваного підходу. У цьому випадку «початок» ноосфери бере відлік з того, умовно кажучи, моменту, коли з'явився розум: «З появою на нашій планеті обдарованого розумом, живої істоти, – писав Вернадський, – планета переходить в нову стадію своєї історії. Біосфера переходить в ноосферу» [2, с. 50–70].

У роботі Вернадського існує і інше розуміння ноосфери, спрямоване в майбутнє, але навряд чи правомірним є забуття тільки що наведеного. Якщо говорити точніше то сучасність, як якісно новий розвиток ноосфери, зберігала ту «початкову» точку відліку її еволюції, коли з появою цивілізації на Землі біосфера стала природно-соціальною системою.

Але це вже інше поняття біосфери. Якщо раніше, говорячи про неї як про «природне тіло», ми мали право називати її «монолітом», то тепер це – двокомпонентна система, об'єднана процесом коеволюції природи і суспільства [2, с. 50–70].

Існує ще й третє розуміння біосфери як усього живого, крім людини. Все що не стосується людини, а саме «bios» (життя), виступає у вигляді середовища проживання людини. Саме таке поняття широко вживається в так званій соціальній екології, хоча при цьому простежується і вплив антропогенних чинників на стан довкілля. Ототожнюючи біосферу із середовищем проживання, ми маємо право формулювати проблему «людина і біосфера» [2, с.50-70].

Яким же чином визначити місце біологічного еволюціонізму в біосферній проблематиці? І які «зворотні зв'язки» – на які саме розділи еволюційної біології і яким чином впливають біосферні масштаби дослідження? Відповідь на ці питання залежить від того

загального контексту, який задається тим або іншим змістом поняття «біосфера». У першому випадку контекстом є природниче знання, тоді як у другому, де людина виступає не просто як жива, але і як соціальна істота, наділена розумом, творчістю, цілеспрямованістю, контекстом може бути яесь інтегроване інтелектуальне навчання, що прагне до возз'єднання різноякісного знання про природу і про товариство.

Такого возз'єднання ще не досягнуто. Поки не ясно, чи можливе воно взагалі. Але якщо сподіватися на це, то вже сьогодні важлива визначеність в поняттях, у використовуваних підходах. Поєднання різних контекстів та підходів було притаманне і самому В.І. Вернадському. Саме цим, на мій погляд, можна пояснити таке протиріччя – з одного боку, ним заперечувалась здатність біосфери до еволюції, а з іншого – коли ставши ноосферою, включивши в себе цивілізацію, біосфера відкриває нову еру існування людства, еру гармонії людини і природи.

Що ж стосується впливу біосферної проблематики на сам біологічний еволюціонізм, то доведеться повернутися до трьох описаних вище понять біосфери. Це три різних теоретичних зрізу одного об'єкта, що характеризуються різною ідеологією, різними світоглядними акцентами.

Повертаючись до третього поняття «біосфера», що в своєму розумінні має взаємодію середовища проживання будь-якого живого організму, включає в себе і відношення між ними. Першим кроком до осмислення визначення біосфери як поняття середовища існування є охорона навколишнього природного середовища.

У міжнародних науково-дослідних програмах, надані рекомендації шляхів подолання екологічної кризи. Одна з цих програм керується метою висвітлення процесу розширення меж природничо-наукового підходу до природи як середовища проживання. Створена вона в 1986 році з ініціативи грецького вченого Агні Арванітіс міжнародна організація біополітики провела серію конференцій, матеріали якої свідчать про новий підхід до «environment» (довкілля). Це поняття ставиться в пряму залежність від вихідного для біополітики поняття «bios» (життя), що включає в себе всі форми життя на Землі. Людина та її культура, цивілізація співвідносяться з природою по глибинних лініях взаємодії, обумовленими причасністю людини до «bios». Розроблена програма діяльності Міжнародного Університету суспільства біополітики орієнтує освіту, виховання, наукове дослідження на ціннісні аспекти сучасного суспільного життя, звернена на збереження і процвітання життя на Землі [1, с. 17].

Для включення філософського знання в теоретичне обґрунтування подібних науково-дослідних програм важливий вже сам факт існування в них завдань вивчення, сприйняття і оцінки що відбуваються екологічні зміни, формування суспільних процесів, стилю життя і якості життя в умовах екологічної кризи. «Людський вимір» екологічних ситуацій передбачає широке використання результатів соціальних наук і тим самим як би переводить теоретичні роздуми про природоохоронну діяльність, про природокористування в більш широкий контекст вивчення коеволюції «Людина-Природа-Суспільство».

Тому, виділивши вище три різних аспекти поняття «біосфери», важливо зазначити, що по-перше, ці аспекти не тільки співіснують, а й доповнюють один одного, а по-друге, провідним з них залишається коеволюція. Саме вона висвітлює найбільш важливі основи методології біосферних досліджень, їх неодмінну орієнтацію на всю сукупність проблем які поєднали природничо-наукові і гуманітарні знання. Ідея коеволюції, її конкретизація в дослідницькій діяльності є вихідними моментами в аналізі тих змін, які відбуваються в біологічному еволюціонізмі. Критерій «коеволюція» присутній і в оцінці ролі біологічного еволюціонізму в глобально-еволюційних гіпотезах. Широкого публічного обговорення набула проблема біосфери, екології, коеволюції орієнтована на практику життя, що пов'язана з надією на прогрес науки, та ідеєю глобального еволюціонізму за визначенням, носить світоглядний характер. Та чи інша інтерпретація цієї гіпотези не може бути перевірена експериментальним методом, непідсудна остаточним судженням в плані істинності чи хибності. Такі моменти невизначеності оцінок існують і при вивченні біосфери, оскільки роль світоглядних припущень велика і там. Вона ще більше зростає в області роздумів про глобальний еволюціонізм, де присутня інша манера, стиль мислення, що знаходить відображення у використаній мові, характер понять, способи їх утворення і обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Агні Влавіанос-Арванітіс, Олесін А. Біополітика. Біо-навколишнє середовище. Біо-силабус. В.І.О., 1992. – 17 с.
2. Вернадський В. І. Проблеми біогеохімії // Праці біогеохім. лаб. Т. 16. М., 1980. – С. 50–87.
3. Дьомін В. М. «Таємниці Всесвіту», «Наука». – Москва, 1998. – 85 с.
4. Картер Б. Збіг великих чисел і антропологічний принцип у космології // Космологія: теорія і спостереження. – М., 1978. – 46 с.
5. Попович М. В. «Гіпотеза» // Українська Радянська Енциклопедія. – 2-е видання. – Т. 3. – К., 1979. – 28 с.